

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

К. М. ВІТМАН
Т. М. КРАСНОПОЛЬСЬКА

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Навчально-методичний посібник

Для здобувачів вищої освіти

Одеса
Фенікс
2021

Автори:

Вітман К. М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»;

Краснопольська Т. М. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

**Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Рецензенти:

Степаненко С.В. – доктор наук з державного управління, голова Савранської районної державної адміністрації Одеської області;

Іжа М.М. – доктор політичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, Директор Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Вітман К. М., Краснопольська Т. М.

Державне регулювання міжнаціональних відносин : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти / К. М. Вітман, Т. М. Краснопольська. – Одеса : Фенікс, 2021. – 40 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»)

Навчально-методичний посібник призначений для надання допомоги здобувачам вищої освіти, які вивчають дисципліну «Державне регулювання міжнаціональних відносин».

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів та список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», а також рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за другим (магістерським) рівнем вищої освіти.

© Вітман К.М.,
Краснопольська Т.М., 2021
© Оформлення ПП «Фенікс», 2021

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Державне регулювання міжнаціональних відносин» призначена для здобувачів вищої освіти, що навчаються за другим (магістерським) рівнем вищої освіти.

Дисципліна покликана сформулювати цілісне уявлення про політико-правові, інституційні основи державного регулювання міжнаціональних відносин в зарубіжних країнах та в Україні, особливості та шляхи врегулювання етнонаціональних конфліктів, а також про особливості та перспективи розвитку етнонаціональної політики України.

Мета навчальної дисципліни полягає в комплексному аналізі чинників, виявлення закономірностей та визначення особливостей державного регулювання міжнаціональних відносин.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після успішного завершення курсу цієї навчальної дисципліни здобувач вищої освіти буде:

- знати теоретико-методологічні засади дослідження міжнаціональних відносин

- аналізувати політико-правову основу регулювання міжнаціональних відносин, визначати шляхи вирішення етнонаціональних конфліктів

- визначати інституційні особливості регулювання міжнаціональних відносин та умови формування етнокультурної толерантності в системі публічного управління

- виявляти особливості публічного регулювання міжнаціональних відносин конкретних держав

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 75 годин / 2,5 кредити ECTS.

Підсумковою формою контролю є залік.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Державне регулювання міжнаціональних відносин» є однією зі складових програми підготовки магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Проблема регулювання міжнаціональних відносин посідає важливе місце у структурі державного управління більшості країн сучасного світу. Кожна країна постала перед необхідністю самостійно вирішувати етнонаціональні проблеми. Міжетнічні суперечності відрізнялися залежно від регіону та етнічного складу населення. Незважаючи на принципову відмінність етнонаціональної ситуації, деякі країни намагалися для формування своїх моделей публічного управління міжнаціональними відносинами використати основоположний політичний документ – концепцію етнонаціональної політики. Такі політичні документи на пострадянському просторі, в тому числі і в Україні, виникали як спроби комплексно підійти до регулювання міжнаціональних відносин за допомогою політичного механізму, який потребує обов'язкового втілення в подальших правових документах.

Успішне вивчення курсу «Державне регулювання міжнаціональних відносин» передбачає освоєння здобувачами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (потомом), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення здобувачами курсу.

Самостійну роботу здобувача над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкрет-

ною темою, що її викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері етнонаціональної політики, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти.

Практичному заняттю має передувати підготовка здобувача за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач вищої освіти на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, вміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кож-

ному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи здобувача; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Державне регулювання міжнаціональних відносин» належать реферати, доповіді, презентації та тестові завдання.

Самостійна робота здобувача є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи здобувача доцільно її планування. Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані здобувачами на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Державне регулювання міжнаціональних відносин» є залік. Результати заліку оцінюють за двобальною шкалою – «зараховано» і «не зараховано».

Результати заліку вносять до залікової відомості та залікової книжки здобувача вищої освіти.

Здобувача вважають допущеним до заліку лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або здобувач відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національного шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
1-59	Fx	Незадовільно	не зараховано
1-34	F		

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

денної форми навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Теоретико-методологічні засади дослідження міжнаціональних відносин	9	2	2	5
2.	Правова регламентація міжнаціональних відносин	7	-	2	5
3.	Міжетнічні відносини та етнічні конфлікти	7	-	2	5
4.	Етнонаціональна політика України	9	2	2	5
5.	Інституційні особливості регулювання міжнаціональних відносин в сучасній Україні	7	-	2	5
6.	Формування етнокультурної толерантності в системі публічного управління	9	2	2	5
7.	Роль ЗМІ та інститутів громадянського суспільства в системі міжнаціональних відносин	7	-	2	5
8.	Зарубіжний досвід державного регулювання міжнаціональних відносин	9	2	2	5
9.	Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн	11	2	4	5
Всього		75	10	20	45
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛІК					

заочної форми навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Теоретико-методологічні засади дослідження міжнаціональних відносин	9	2	1	6
2.	Правова регламентація міжнаціональних відносин	7	-	-	7
3.	Міжетнічні відносини та етнічні конфлікти	7	-	-	7
4.	Етнонаціональна політика України	9	2	1	6
5.	Інституційні особливості регулювання міжнаціональних відносин в сучасній Україні	7	-	-	7
6.	Формування етнокультурної толерантності в системі публічного управління	9	-	-	9
7.	Роль ЗМІ та інститутів громадянського суспільства в системі міжнаціональних відносин	7	-	-	7
8.	Зарубіжний досвід державного регулювання міжнаціональних відносин	9	-	1	8
9.	Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн	11	2	1	8
Всього		75	6	4	65
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛІК					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Міжнаціональні відносини: поняття та типи.

Сутність етнополітичного інтересу. Етнічна нація та політична нація: розмежування понять.

Етнонаціональна політика: зміст, особливості, функції та суб'єкти. Основні напрямки етнонаціональної політики.

При вивченні даної теми необхідно проаналізувати поняття та особливості міжнаціональних відносин, розглянути види таких відносин, встановити сутність етнонаціонального інтересу, з'ясувати сутність та основні напрямки етнонаціональної політики.

Міжетнічні відносини (міжнаціональні відносини) в широкому сенсі слова розуміються як взаємодія народів в різних сферах – політиці, культурі і т.д., це відносини з приводу матеріальних і духовних умов існування етносів, по реалізації їх потреб та інтересів. У вузькому сенсі – це міжособистісні відносини людей різних національностей, які теж відбуваються в різних сферах спілкування – трудового, сімейно-побутового, а також сусідського, дружнього і інших видах неформального спілкування.

Виділяються два рівня міжнаціональних відносин – особистісний і груповий. Суб'єктами міжнаціональних відносин виступають великі та малі етноси (народи). В якості суб'єктів національних відносин можуть виступати також представники етносів (націй) з приводу рішення національно-етнічних проблем – різного роду соціальні групи і верстви населення.

Міжетнічні відносини проявляються в установках і орієнтаціях на міжетнічні контакти в різних сферах взаємодії, в національних стереотипах, в настрої і поведінці, вчинках людей і конкретних етнічних спільнот. Характер міжетнічних відносин (дружній, нейтральний або конфліктний) складається в залежності від історичного минулого, соціально-політичної обстановки в тій чи іншій країні, від економічних і культурно-побутових умов життя, безпосередньої конкретної ситуації або зацікавленості в спілкуванні. На особистому рівні він залежить від індивідуально-психологічних якостей людей. Міжнаціональні відносини можуть проявлятися у вигляді економічних, політичних, мовних, культурних, екологічних та інших відносин між націями. Кожен з цих проявів міжнаціональних відносин має свій специфічний зміст.

Виділяють наступні типи етнонаціональних відносин:

– недемократичні:

- 1) патерналістський тип – відносини панування та підкорення;
- 2) тип деетнізації відмінностей – насильницьке зменшення чисельності етносуб'єктів;

– демократичні – тип етнічного плюралізму – сприяння розвитку нації та всіх етносів, які населяють державу.

Концепція культурного (етнічного) плюралізму чи мультикультуралізму полягає у тому, що держава визнає існування всіх етнічних спільнот із їхніми власними елементами побуту і культури, традиціями та мовою, відмінними від етнічної більшості. Ефективність даної концепції визначається двома критеріями: структурною підтримкою плюралізму масової інформації, які визнають і відповідним чином ставляться до наявності в суспільстві етнічної різноманітності, представлені різними етнічними групами); ідеологічними системами, які обстоюють плюралізм та етнорасову рівність.

Етнічний інтерес – це інтерес етнічної спільноти чи групи, яка об'єднується специфічними зв'язками, це об'єктивно зумовлені мотиви діяльності етнічної спільноти, які складаються з усвідомлення нею власних потреб та з'ясування, пошуку засобів та умов їх задоволення.

Етнічний інтерес виникає навколо різноманітних проблем суспільно-політичного життя: матеріальних (економічної діяльності, соціальної мобільності, проблеми демографічного розвитку тощо), політичних (участь у здійсненні владних рішень, правові гарантії від утисків), духовних (збереження ідентичності, розвиток мови та культури). Тому етнополітика тісно пов'язана з соціальною, демографічною, економічною, екологічною, культурною політикою.

Узгодження етнічних інтересів та досягнення міжетнічного міжнаціонального порозуміння є однією з головних умов реалізації національного інтересу.

Етнонаціональна політика – це система тактико-стратегічних дій, заходів та програм певного політичного суб'єкта (насамперед держави, політичних партій, громадсько-політичних рухів тощо) в галузі взаємовідносин етнонаціональних спільностей між собою та їхніх стосунків з державою.

Об'єктом етнонаціональної політики виступає вся сукупність етнополітичних явищ: розселення етносів на території, на яку поширюється суверенітет держави; політичне життя етнічних груп до яких належать громадяни даної держави (виборчі компанії, референдуми, місцеве самоврядування тощо); соціально-економічні та політико-культурні взаємини етносів між собою та державою; стосунки етнічних груп, що проживають на території даної держави з їхніми етнородичами в других державах.

Основними напрямкам державної етнонаціональної політики є:

- забезпечення рівних конституційних прав і свобод та рівності перед законом усіх громадян незалежно від їх етнічного походження;
- гарантування повної рівноправної участі громадян, які належать до різних етнічних спільнот, у всіх сферах життя суспільства;
- забезпечення розвитку культури нації та інших етноспільнот держави;
- визнання багатоетнічного характеру суспільства і підтвердження права всіх його членів на збереження та популяризацію своєї культурної спадщини; оцінка внеску кожної етноспільноти в розвиток суспільства;
- підтримання атмосфери взаємо порозуміння і взаємної поваги між усіма складовими етнонаціональної структури суспільства та розв'язання етнополітичних суперечностей і конфліктів мирними засобами;
- виховання поваги в усьому суспільстві до культур, релігій, традицій, звичаїв усіх національностей, що мешкають в державі;
- забезпечення всебічного розвитку і функціонування мови титульної нації як державної в усіх сферах суспільного життя; гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національно-етнічних спільнот;
- сприяння діаспорі у збереженні та розвиткові національної культури, мови, традицій та звичаїв з урахуванням національного законодавства країни проживання; визнання прав осіб тощо.

Тема 4. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України: суспільно-державне управління міжетнічними відносинами.

Механізм реалізації етнонаціональної політики та його складові. Політико-правове забезпечення національно-етнічного розвитку України.

При розгляді даної теми необхідно з'ясувати основні напрямки етнонаціональної політики України, визначити складові механізму реалізації такої політики в нашій державі.

Стратегія етнонаціонального розвитку з проголошенням незалежності України знайшла своє відбиття в найголовніших державних актах – Декларації про державний суверенітет, Акті проголошення незалежності, Декларації прав національностей, Законі про національні меншини, Конституції України та ін.

Визначальний вплив на формування сьогочасної української ет-

ноструктуру справили демографічні, територіальні, економічні, соціальні, культурні, міграційні та інші чинники.

Принципове значення для формування державної етнонаціональної політики має Конституція України (Основний Закон), в якій закріплено найважливіші положення чинного законодавства. Так, згідно зі ст. 5 носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Разом з тим конкретизовано його окремі структурні компоненти: українська нація, національні меншини; також уперше на законодавчому рівні визначено як окрему етнічну категорію і суб'єкт права корінні народи (ст. 11).

Головною метою етнонаціональної політики України є забезпечення рівноправних відносин та тісної взаємодії представників різних етносів, які мешкають в Україні, підтримання атмосфери толерантності, довіри й поваги у взаєминах між ними; оптимальне врахування інтересів усіх етнонаціональних спільнот, створення сприятливих умов для розвитку української нації, корінних народів та національних меншин. Змістом етнонаціональної політики є міжнаціональна злагода в умовах етнічної розмаїтості.

Основними напрямкам державної етнонаціональної політики України є:

- забезпечення рівних конституційних прав і свобод та рівності перед законом усіх громадян незалежно від їх етнічного походження;
- гарантування повної рівноправної участі громадян України, які належать до різних етнічних спільнот, у всіх сферах життя суспільства;
- забезпечення розвитку культури української нації та інших етноспільнот держави;
- визнання багатоетнічного характеру українського суспільства і підтвердження права всіх його членів на збереження та популяризацію своєї культурної спадщини;
- підтримання атмосфери взаємопорозуміння і взаємної поваги між усіма складовими етнонаціональної структури українського суспільства та розв'язання етнополітичних суперечностей і конфліктів мирними засобами;
- виховання поваги в усьому українському суспільстві до культур, релігій, традицій, звичаїв усіх національностей, що мешкають в Україні;
- забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в Україні;

гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національно-етнічних спільнот в Україні;

- сприяння українській діаспорі у збереженні та розвитку національної культури, мови, традицій та звичаїв з урахуванням національного законодавства країни проживання; визнання прав осіб, депортованих за національною ознакою з території України на добровільне повернення, а також сприяння їх інтеграції в українське суспільство.

Етнонаціональна політика має спиратися на певний механізм своєї реалізації. В Україні таким механізмом є наступне:

- законодавство, у тому числі довгострокові державні програми, спрямовані на прогнозування й регулювання етнонаціональних процесів, та спеціальні програми, що стосуються конкретних напрямків реалізації етнополітики;

- спеціально уповноважений урядовий орган державного управління, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а також громадські організації національних меншин;

- міжнародне співробітництво з іноземними державами та з відповідними міжнародними організаціями з метою використання їхніх досвіду й потенціалу, у тому числі фінансового, для реалізації цілей державної етнонаціональної політики.

Досвід більшості поліетнічних держав доводить, що успіх у виконанні стратегічних державних завдань може гарантувати лише демократичність суспільного ладу на основі дотримання фундаментальних прав і свобод людини і націй, соціально-економічного піднесення, повсюдного поширення високої етнополітичної культури суспільства

При підготовці до даної теми необхідно проаналізувати проект останньої урядової Концепції державної етнонаціональної політики.

Тема 6. ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Структура системи управління міжнаціональними відносинами.

Три рівня організації управління соціальними процесами і міжнаціональними відносинами.

Державний, регіональний і муніципальний рівні формування етнокультурної толерантності.

При розгляді даної теми слід визначити складові системи управління міжнаціональними відносинами, проаналізувати основні рівні організації управління соціальними процесами і міжнаціональними відносинами, а також визначити особливості державного, регіонального і муніципального рівнів формування етнокультурної толерант-

ності.

Використання наукових методів при вивченні етнічної життя суспільства і процесів, що відбуваються всередині нього, сприяє формуванню теоретичної і емпіричної бази управління як засоби перетворення суспільства і рушійної сили в його розвитку. При такому підході формування етнокультурної толерантності виступає конкретним управлінським механізмом в стабілізації міжнаціональних відносин.

Структура системи управління міжнаціональними відносинами включає в себе об'єкт управління, тобто існують міжнаціональні відносини в суспільстві; суб'єкт управління - органи державної влади, громадсько-політичні організації; засіб управлінського впливу - прийоми і методи управління, правові засади їх застосування, нормативи керуючої системи, норми і правила дій учасників управління. В управлінні соціальними процесами і міжнаціональними відносинами зокрема, як правило, виділяють три послідовних рівня організації.

Теоретико-концептуальний – на даному рівні (етапі) формуються основні положення концепції національної політики, програм розвитку відносин між конкретними народами в нашій країні. Основна робота на даному рівні ведеться науковими підрозділами (науково-дослідні центри, інститути, експертні групи).

Законотворчий рівень характеризується розробкою і прийняттям на основі раніше вивчених концепцій і методологічних розробок нормативно-правових документів, які конкретно визначають шляхи, засоби і механізми досягнення поставлених цілей. Реалізація заходів даного рівня належить вищим органам державної влади.

На практично-політичному рівні органами влади і муніципальних утворень реалізуються програми в рамках концепції національної політики з урахуванням специфіки регіонів.

Важливою умовою ефективності проведеної національної політики є опора на науковий апарат її обґрунтування. Ретельна і глибока розробка концептуально-теоретичної бази, в рамках якої здійснюються збір, обробка та узагальнення інформації про тенденції розвитку і трансформації міжнаціональних відносин, дозволяє створювати конкретні механізми їх регулювання. Крім цього, співвіднесення цілей і завдань національної політики з механізмами та формами її реалізації неможливо без застосування моніторингу соціальних процесів в суспільстві, що дозволяє на основі проаналізованої інформації робити прогнози і давати достовірні оцінки проведеної політики.

Реалізація заходів національної політики на різних рівнях вимагає диференційованого підходу, обумовленого етнічним і релігійним складом населення регіону, прихильністю етносів національних тра-

дицій і звичаїв, співвідношенням титульних і не титульних національностей, існуючими демографічними і міграційними процесами, характером взаємин між народами регіону і т.д. Дана умова дозволяє в повній мірі охопити всі рівні взаємодії між етносами і у всіх формах.

Ефективність діяльності суб'єктів, які проводять національну політику, також визначається виходячи з обліку як позитивного, так і негативного світового досвіду регулювання міжнаціональних відносин і відповідності реалізованих заходів міжнародно-правовим актам у цій сфері.

Правовою основою для здійснення будь-яких видів політико-управлінської діяльності в Україні є Конституція.

Таким чином, формування етнокультурної толерантності в рамках державної системи управління реалізується у вигляді розробки механізмів і реалізації заходів національної політики. Дана діяльність реалізується на державному, регіональному і муніципальному (локальному) рівнях і повинна спиратися на серйозну концептуально-теоретичну і нормативно-правову базу, що дозволяють врахувати всі особливості складного і суперечливого феномена міжнаціональних відносин.

Тема 8. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Моделі державної політики регулювання міжетнічних відносин.

Політико-правове регулювання прав національних меншин.

Інституційні механізми реалізації державної національної політики в зарубіжних країнах.

При аналізі даної теми слід визначити існуючі моделі міжетнічних відносин, сформовані світовою практикою, а також розглянути особливості державного регулювання міжнаціональних відносин в різних країнах світу.

Проблеми міжнаціональних відносин актуалізуються в сучасній політичній практиці. При цьому ігнорування таких проблем закономірно веде до соціальних деформацій, що загрожують суверенітету держав, життєдіяльності самих етнічних груп.

Практика національного будівництва дозволяє виділити три моделі, в основу яких покладено фактор етнічності:

– «громадянська держава», в якому етнічність не є фактором державної політики, так як вона визначається в термінах ліберальної демократії і індивідуальних прав;

– «національні (багатонаціональні) держави», які мають дві або більше етнокультурні нації. В політиці держави етнічність грає важливу роль;

– «націоналізовані держави». Національні меншини пручаються політиці «націоналізації» і вимагають, щоб держава визнала, як мінімум, їх культурні права і, як максимум, агітують за автономію або відділення.

У свою чергу, дані моделі об'єктивуються в різних варіаціях державної національної політики: «плавильний котел», етнічна міксація, асиміляція, аккультурація, мультикультуралізм, націоналізм, шовінізм, дискримінація, сегрегація, апартеїд, геноцид, сепаратизм, ірредентизм.

Практично всі держави стикаються з необхідністю вирішення міжнаціональних проблем. При цьому кожна з держав шукає свій шлях національної політики, що зумовлює унікальність практичного досвіду публічного регулювання в цій сфері.

Так, в Канаді завдання комплексного регулювання міжнаціональних відносин були поставлені в 1965 р. в Доповіді Королівської комісії з білінгвізму і бікультуралізму. У її розвиток були прийняті такі акти, як Хартія прав і свобод (1982 р.), що стала частиною Конституції Канади, і Закон про мультикультуралізм (1988 р.).

В Австралії основи міжнаціональної політики були закріплені в 1989 р. в програмному документі «Національна програма мультикультурної Австралії», основні положення якої знайшли відображення у великій кількості законодавчих актів федерації і окремих штатів.

В Європі в цілому можна відзначити тенденцію до більш широкого законодавчого регулювання міжнаціональних відносин. Його предметом стають питання мови, статусу і форм самоорганізації національних меншин (наприклад, Закон Великобританії «Про валлійську мовою» (1993 р.), Конституційний закон Хорватії «Про права національних меншин» (2002 р.), Закон Фінляндії «Про Саамський тінг (парламент)» (1995 р.) та інші). Приймаються закони про вдосконалення міграційної політики та адаптації мігрантів (зокрема, Закон Великобританії «Про расові відносини» (1976 р.) і т.д.). Видаються закони про розширення прав національних автономій (наприклад, Закон Іспанії «Про розширення автономії Каталонії» (2005 р.) і зміцненні федеративних начал державності (Конституції Швейцарії 1999 р., Бельгії 1994 р., ряду інших держав).

Для регулювання міжнаціональних відносин, забезпечення представництва національних інтересів створюються державні та консультативні органи.

Так, органи власти КНР практикують залучення до управління представників національних меншин шляхом адміністративно підготовки національних кадрів на високому урядовому рівні.

Офіційні принципи сучасної національної політики Уряду Китаю включають рівність, згуртованість, взаємодопомога і спільне процвітання всіх народів. На їх основі в місцях компактного проживання нацменшин здійснюється національна районна автономія.

Для консультування федерального уряду у справах національних меншин Австрії при Відомстві федерального канцлера створюються Ради національних меншин. Вони повинні представляти культурні, соціальні та економічні інтереси національних меншин, і їх думка має бути заслухано.

Спеціальний дорадчий орган був створений в червні 1997 року та при Президентові Сполучених Штатів Америки - Рада з расових і етнічних питань. Його основною метою стала розробка послідовного політичного курсу з проблем етнічного і расового характеру під загальним девізом «Єдина Америка в ХХІ столітті».

У деяких країнах для детального розгляду і обговорення питань, які зачіпають інтереси національних меншин, створені спеціальні парламентські комітети і комісії (Австрія, Албанія, Угорщина та ін.).

Турецька Республіка з моменту свого проголошення проводить асиміляційну етнополітику, спрямовану на формування загальногромадянської нації на основі турецької етнокультурної матриці з сильною тюркської компонентою.

Отже, дослідження досвіду політико-правового регулювання прав національних меншин, інституційних механізмів реалізації державної національної політики в зарубіжних країнах дає певні можливості для його використання в українській практиці. Разом з тим очевидно, що політика мультикультуралізму, яка складається в багатьох демократичних державах, вимагає об'єктивної коригування з урахуванням особливостей сучасного політичного процесу.

Тема 9. МОДЕЛІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

Поняття та складові моделі етнонаціональної політики держави.

Типологію моделей етнонаціональної політики постсоціалістичних країн.

В рамках аналізу теми необхідно встановити моделі етнонаціональної політики, вироблені практикою постсоціалістичних країн та визначити їх особливості.

Модель етнонаціональної політики є унікальною, комплексною системою механізмів та засобів впливу держави на розвиток і спрямованість етнонаціональних процесів. Основними її складовими є: законодавча, нормативно-правова база (цілісна, виокремлена або розпорошена по всьому масиву законодавства країни); концепції, політичні угоди, домовленості; практична діяльність щодо реалізації державної політики у сфері міжетнічних стосунків та етнонаціональних відносин; суспільно-політичні, соціальні, економічні механізми регулювання міжетнічних стосунків (як історично зумовлені, так і ініційовані державою або інститутами громадянського суспільства).

Типологію і класифікацію моделей етнонаціональної політики постсоціалістичних країн доцільно здійснювати на основі подібних/відмінних рис. Типами цих моделей є: модель етнонаціонального самозахисту (балтійські країни), модель деструкції власної нації (Білорусь), демократична, орієнтована на забезпечення прав національних меншин модель (Угорщина), модель державно-суспільного регулювання етнонаціонального розвитку (Киргизстан), дискримінаційна модель (Туркменістан, Азербайджан) та ін.

Особливості формування моделей етнонаціональної політики окремих країн постсоціалістичного простору зумовлені насамперед їх історичним досвідом. Більшості цих країн доводилося розв'язувати аналогічні етнонаціональні завдання, але вони пішли різними шляхами і використовували різні методи відповідно до цілей, які були визначені їх моделлю етнонаціональної політики, заданою політичними елітами та особливостями перебігу етнонаціональних процесів.

Дослідження стану розвитку нормативно-правової бази етнонаціональної політики постсоціалістичних країн свідчить, що навіть вхідження окремих із них до ЄС не гарантує створення послідовно демократичного законодавства щодо задоволення прав національних і етнічних меншин. Країни Балтії впродовж 1990-х успішно поєднували рух у демократичному напрямку та дискримінаційну модель етнонаціональної політики. В інших країнах (зокрема, в Україні) існують суттєві прогалини у законодавстві, які не можуть бути заповнені через відсутність політичного консенсусу щодо етнонаціональних питань або заповнюються кон'юнктурно на користь певних етносуб'єктів.

Основними політичними та правовими чинниками, що сприяють виходу в окремих державах із складних етнополітичних ситуацій, які серйозно гальмують розвиток країни і консервуються наявною моделлю етнонаціональної політики (зокрема, в Грузії, Вірменії, Азербайджані та ін.), є: концептуальне осмислення особливостей етнонаціональних відносин у країні на основі сучасних етнополітологічних

теорій; створення адекватної етнополітичній ситуації нормативно-правової бази з урахуванням світового досвіду; гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, нормами міжнародного права щодо забезпечення прав представників національних меншин; інституціональне закріплення мети, завдань, функцій, основних напрямів державної етнонаціональної політики та координація діяльності етносуб'єктів щодо її послідовного здійснення; уникнення дискримінаційних заходів для радикального коригування міжетнічних взаємин; всебічне вивчення і врахування вимог, претензій, прав усіх етносуб'єктів, національних меншин на основі демократичних принципів.

Вивчення особливостей реалізації моделі етнонаціональної політики кожної країни повинно ґрунтуватися на всебічному врахуванні середовища її функціонування – як внутрішнього, так і зовнішнього. Внутрішнє – це національний склад, наявність активних або пасивних, історично тривалих міжетнічних конфліктів у країні, менталітет етносів, що її населяють, традиції їх співіснування, особливості економічного розвитку тощо. Зовнішнє – політика щодо вироблення і спрямованості моделі етнонаціональної політики держави інших країн-сусідів та наднаціональних утворень.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

1. Поняття та типи етнонаціональних відносин.
2. Сутність етнополітичного інтересу.
3. Поняття та зміст етнонаціональної політики.
4. Основні напрямки етнонаціональної політики.

Література до теми: 1, 2, 21, 22, 27, 30, 34, 36.

Тема 2. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

1. Права людини і міжнародні документи їх регламентують.
2. Право на самовизначення як один з основних принципів міжнародного права.
3. Загальна декларація прав людини (1948).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

Література до теми: 4, 5, 6, 22, 24, 32, 33, 34.

Тема 3. МІЖЕТНІЧНІ ВІДНОСИНИ ТА ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ

1. Етнічні процеси в сучасному світі.
2. Природа і причини міжетнічних конфліктів. Зміст етнічних конфліктів і специфіка їх вирішення.
3. Технології врегулювання міжетнічних конфліктів.
4. Міжетнічні конфлікти на пострадянському просторі.

Література до теми: 2, 4, 7, 10, 15, 19, 21, 23, 26, 30, 36.

Тема 4. ЕТНАНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

1. Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України.
2. Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
3. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.

Література до теми: 2, 5, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 27, 29, 31.

Тема 5. ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

1. Державні органи законодавчого регулювання національної політики і етноконфесійних відносин.
2. Державні органи виконавчої влади, відповідальні за реалізацію національної політики і регулювання етноконфесійних відносин.
3. Роль органів місцевого самоврядування в регулюванні між-національних відносин.

Література до теми: 2, 5, 11, 12, 13, 17, 18, 27, 29, 31.

Тема 6. ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1. Компоненти системи управління міжнаціональними відносинами та її компоненти.
2. Теоретико-концептуальний, законотворчий та практично-політичний рівні організації управління міжнаціональними відносинами.
3. Державний, регіональний і муніципальний рівні формування етнокультурної толерантності.

Література до теми: 3, 4, 7, 14, 19, 20, 27, 29, 32, 33, 34, 35.

Тема 7. РОЛЬ ЗМІ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

1. ЗМІ як інструмент регулювання і гармонізації міжнаціональних відносин.
2. Роль інститутів громадянського суспільства в системі між-національних відносин.
3. Роль НКО в гармонізації міжнаціональних відносин.
4. Проблеми інформаційного забезпечення державної національної політики України: національний та регіональний рівні.

Література до теми: 2, 4, 8, 9, 20, 21, 22, 32, 33, 34.

Тема 8. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

1. Моделі державної політики регулювання міжетнічних відносин.
2. Політико-правове регулювання прав національних меншин в зарубіжних країнах.

3. Інституційні механізми реалізації державної національної політики в зарубіжних країнах.

Література до теми: 1, 4, 6 7, 8, 19, 22, 24, 25, 32, 33, 34.

**Тема 9. МОДЕЛІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН**

1. Етнонаціональна політика країн Центральної та Східної Європи.
2. Модель етнонаціонального самозахисту країн балтійського регіону.
3. Центральноазійський досвід реалізації етнонаціональної політики.
4. Кавказький регіон в етнонаціональному та політичному вимірі.
5. Особливості етнонаціональної політики пострадянських країн.

Література до теми: 1, 3, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 19, 23, 26.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Зміст і особливості етнонаціональної політики. Функції та принципи етнонаціональної політики.

Суб'єкти етнонаціональної політики.

Питання участі етноспільнот у політичному житті.

Сутність етнополітичного інтересу.

Етнічна нація та політична нація: розмежування понять.

Національна меншина та корінне населення: співвідношення понять.

Завдання для поточного контролю знань

1. Проаналізуйте сутність таких видів етнополітичної діяльності, як політична участь і політичне функціонування.

2. Розкрийте види етнополітичної поведінки в багатонаціональному (поліетнічному) суспільстві таких суб'єктів етнополітики: центральної панівної етнічної спільноти (та підпорядкованих їй офіційних органів влади) й етнічних груп.

Тема 2. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Національні відносини і міжнаціональні відносини: підходи до розуміння в наукових дослідженнях.

Права людини і міжнародні документи їх регламентують.

Право на самовизначення як один з основних принципів міжнародного права.

Історичні основи концепції прав і свобод людини. Велика хартія вольностей (1215), Вірджинський білль про права (1776), Декларація прав людини і громадянина (1789). Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

Завдання для поточного контролю знань

1. Проаналізуйте положення Загальної декларації прав людини 1948 р. щодо міжнаціональних відносин.

2. Визначте положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. щодо міжнаціональних відносин.

3. Проаналізуйте положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. стосовно міжнаціональних відносин.

Тема 3. МІЖЕТНІЧНІ ВІДНОСИНИ ТА ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ

Етнічні контакти, міжетнічні відносини і їх результати. Теорія етнокультурного взаємодії. Етнічні процеси в сучасному світі.

Природа і причини міжетнічних конфліктів. Зміст етнічних конфліктів і специфіка їх вирішення. Міжетнічні конфлікти на пострадянському просторі.

Форми і динаміка міжетнічних конфліктів. Технології врегулювання міжетнічних конфліктів

Завдання для поточного контролю знань

1. Міжетнічні конфлікти в ближньому зарубіжжі (на прикладі окремого регіону).
2. Міжетнічні конфлікти в далекому зарубіжжі (на прикладі конкретного регіону/країни).

Тема 4. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Перші кроки втілення етнополітики в УНР.

Суперечливість етнополітики в УРСР.

Стратегія етнонаціонального розвитку незалежної України.

Особливості етнонаціональних відносин в Україні.

Етнодемографічний та етномовний склад населення в Україні.

Політично-правова база та засади етнонаціональної політики.

Питання етномультикультуралізму в Україні.

Кримські татари: національно-культурна чи територіально-національна автономія.

Завдання для поточного контролю знань

1. Вкажіть які найбільш характерні особливості національного характеру українців впливають на формування етнополітичного менеджменту в Україні.
2. Розкрийте особливості формування на території України етнічних українців як визначального суб'єкта етнополітики.
3. Проаналізуйте роль регіональних і муніципальних цільових програм як інструменту реалізації державної національної політики.

Тема 5. ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Державні органи законодавчого регулювання національної політики і етноконфесійних відносин.

Державні органи виконавчої влади, відповідальні за реалізацію національної політики і регулювання етноконфесійних відносин.

Реалізація національної політики і регулювання міжетнічних ві-

дносин регіональними органами державної влади і органами місцевого самоврядування.

Завдання для поточного контролю знань

1. Дайте характеристику центральному органу виконавчої влади, який здійснює управління етнополітичною сферою в Україні.
2. Проаналізуйте місце громадських об'єднань у життєдіяльності національних меншин.
3. Проаналізуйте кращі практики в сфері національної політики на муніципальному рівні.
4. Визначте типи консультативно-дорадчих органів з питань регулювання міжнаціональних відносин.

Тема 6. ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Система управління міжнаціональними відносинами та її компоненти.

Теоретико-концептуальний, законотворчий та практично-політичний рівні організації управління міжнаціональними відносинами.

Державний, регіональний і муніципальний рівні формування етнокультурної толерантності.

Завдання для поточного контролю знань

1. Проаналізуйте політико-правове регулювання міжнаціональних відносин регіону (на прикладі однієї з областей України) та визначте основні компоненти формування етнокультурної толерантності в регіоні.
2. Визначте муніципальні механізми формування етнокультурної толерантності на прикладі конкретного населеного пункту.

Тема 7. РОЛЬ ЗМІ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Завдання з інформаційного забезпечення реалізації державної національної політики ЗМІ.

Проблеми інформаційного забезпечення державної національної політики України: національний та регіональний рівні.

ЗМІ як інструмент регулювання і гармонізації міжнаціональних відносин.

Роль інститутів громадянського суспільства в системі міжнаціональних відносин.

Роль НКО в гармонізації міжнаціональних відносин.

Напрямки діяльності структур громадянського суспільства

(НКО) по гармонізації міжнаціональних відносин.

Завдання для поточного контролю знань

1. Визначте етико-правові аспекти висвітлення теми міжнаціональних відносин.
2. Проаналізуйте підтримку соціально орієнтованих НКО органами державної влади та органами місцевого самоврядування та регіональні механізми міжсекторної взаємодії.
3. Визначте місце громадянського суспільства і НКО в трисекторній моделі суспільства в питаннях реалізації національної політики держави.

Тема 8. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Моделі державної політики регулювання міжетнічних відносин.

Політико-правове регулювання прав національних меншин в зарубіжних країнах.

Інституційні механізми реалізації державної національної політики в зарубіжних країнах.

Завдання для поточного контролю знань

4. Проаналізуйте досвід політико-правового регулювання міжетнічних відносин європейських країн.
5. Визначте найбільш ефективні інституційні механізми реалізації державної національної політики в зарубіжних країнах (на прикладі окремої країни).

Тема 9. МОДЕЛІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

Проблема «корінних народів» в міжнародній політиці.

Роль етнічного чинника в розпаді СРСР.

Югославська криза: причини і наслідки.

Витоки і еволюція чеченського кризи.

Країни Балтії: проблеми негромадян.

Татарстан: моделі етнополітичного розвитку.

Етнополітичні проблеми Північного Кавказу.

Шляхи вирішення придністровського конфлікту.

Етнонаціональна політика Грузії.

Роль міжнародного співтовариства у вирішенні етнічних проблем.

1. Мультикультуралізм в сучасній політиці.

Завдання для поточного контролю знань

1. Визначте фактори, що вплинули на формування сучасної етнічної картини світу.
2. Розкрийте наукову цінність етнолінгвістичної класифікації народів.
3. Проаналізуйте етнічну толерантність як вимір етнополітики.
4. Охарактеризуйте україно-російський вектор етнополітики.

VII. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Управління етнонаціональною сферою: принципи, механізм і правова база.
2. Право на самовизначення нації як принцип міжнародного права.
3. Національні меншини в міжнародному праві. Міжнародному-правові механізми забезпечення і захисту їх прав.
4. Визначення поняття «національно-культурна автономія». Суб'єкти права на національно-культурну автономію.
5. Гарантії прав корінних нечисленних народів в законодавстві України.
6. Визначення поняття «діаспора». Діаспори в сучасній сі-стем міжнародних відносин.
7. Етнічна картина світу і проблеми різних класифікацій етно-сів.
8. Основні форми існування українського етносу.
9. Національні меншини України в етнокультурному вимірі.
10. Конфліктогенні фактори в посттоталітарній Україні.
11. Етнонаціональна політика України в контексті входження до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
12. Політико-правове регулювання міжнаціональних відносин в Україні.
13. Особливості державного регулювання міжнаціональних від-носин у Молдові.
14. Етнонаціональна політика Білорусії.
15. Модель суспільно-державного управління міжетнічними ві-дносинами у Киргизстані.
16. Авторитарна модель етнонаціональної політики Туркменіс-тану.
17. Політико-правові засади публічного управління міжнаціона-льними відносинами у Польщі.
18. Етнонаціональна політика та становище національних мен-шин в Грузії.
19. Державне регулювання міжнаціональних відносин у Вірме-нії.
20. Публічне управління етнонаціональними відносинами в Азербайджанській Республіці.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Поняття «етнос». Ознаки етноси. Класифікація етносів.
2. Етнічна ідентичність: поняття і типи.
3. Поняття та типи міжнаціональних відносин.
4. Національні відносини і міжетнічна комунікація.
5. Етнічна адаптація, акультурації і асиміляція.
6. Етнічна самоідентифікація.
7. Сутність і типи етнічних установок.
8. Сутність етнополітичного інтересу.
9. Етнічна нація та політична нація: розмежування понять.
10. Національна меншина та корінне населення: співвідношення понять.
11. Зміст і особливості етнонаціональної політики.
12. Функції та принципи етнонаціональної політики.
13. Суб'єкти етнонаціональної політики.
14. Типи та моделі етнополітики.
15. Основні напрямки етнонаціональної політики.
16. Регіональні мови і мови етнонаціональних меншин.
17. Принципи мовної політики.
18. Мовне законодавство України.
19. Віросповідні принципи і релігійні структури в системі етнонаціональних відносин.
20. Поняття національної держави.
21. Сутність та типи національної автономії.
22. Українська нація як поліетнічна спільнота.
23. Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України.
24. Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
25. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.
26. Основні завдання етнонаціональної політики України.
27. Принципи і методи демократичної етнонаціональної політики.
28. Поняття етнічної міграції. Фактори етнічної міграції на пострадянському просторі.
29. Роль національних меншин і діаспор в організації міжетнічних комунікацій.
30. Мультикультуралізм в сучасному світі.
31. Нормативно-правове забезпечення національної політики в Україні.

32. Зміст державної національної політики в Україні в ХХІ столітті.
- 33.
34. Природа і причини міжетнічних і міжнаціональних конфліктів.
35. Типологія етнічних конфліктів.
36. Технологія врегулювання міжетнічних конфліктів.
37. Національні меншини України в етнокультурному вимірі.
38. Національні меншини в поліетнічних країнах: досвід виживання.
39. Публічне управління міжнаціональними відносинами в Україні в контексті входження до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
40. Управління етнонаціональною сферою: принципи, механізм і правова база.
41. Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.
42. Особливості публічного управління міжнаціональними відносинами в пострадянських країнах.
43. Державне регулювання міжнаціональних відносин в країнах Центральної та Східної Європи.
44. Центральноазійський досвід реалізації етнонаціональної політики.
45. Модель етнонаціонального самозахисту країн балтійського регіону.
46. Особливості реалізації етнонаціональної політики у Молдові.
47. Особливості етнонаціональної політики у Російській Федерації.
48. Етнонаціональна політика та становище національних меншин в Грузії.
49. Загальний аналіз міжнародних правових норм в галузі прав етнічних меншин.
50. Політико-правові засади регулювання міжнаціональних відносин в Польщі.

IX. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Етнонаціональна політика — це:

а) різновид політики в багатонаціональній (поліетнічній) державі, до якої належать політичні взаємовідносини державної нації (нації-держави) з етнічними групами на її території;

б) здатність до економічного самозабезпечення та відсутність територіальних та інших претензій до сусідніх народів;

в) процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках — соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі;

г) відродження етнічної самобутності інших компонентів етнонаціональної структури, що супроводжується зростанням етнічної солідарності, внутрішньої групової згуртованості і активізацією етнічних рухів за реалізацію прав меншин.

2. Декларація прав національностей України, що заклала основи національної політики Української держави, прийнята в:

а) 1990 р.;

б) 1991 р.;

в) 1993 р.;

г) 1996 р.

3. Підвищена ворожість, побоювання і підозрілість по відношенню до людей іншої національності — це:

а) шовінізм;

б) ксенофобія;

в) расизм;

г) націоналізм.

4. Етнополітичний екстремізм — це:

а) використання політичної кризового стану етнонаціональних відносин для насильницького затвердження свого «Я», під прикриттям етнонаціонального;

б) використання політичного кризового стану для задоволення потреб інших осіб;

в) зростання напруженості між етнонаціональною більшістю та етнонаціональною меншістю;

г) поділ народів за рівнем їх культурного розвитку.

5. Який інститут став ключовим у реалізації дискримінаційної моделі етнонаціонального самозахисту в Балтійському регіоні:

а) інститут виборів;

б) інститут президентства;

в) інститут громадянства;

г) інститут громадянського суспільства.

6. Всебічне врахування етнонаціонального буття народів, «відштовхування» від етнічного відродження, забезпечує:

- а) етнонаціональний розвиток;
- б) етнонаціональне функціонування;
- в) етнонаціональний застій;
- г) етнонаціональне оновлення.

7. Забезпечення прав, інтеграції у сучасне суспільство та збереження самобутності ромів – це складова проблеми забезпечення прав етнічних та національних меншин:

- а) Центральної і Східної Європи;
- б) всієї Європи;
- в) окремих країн;
- г) самих ромів.

8. В якій пострадянській державі модель етнонаціональної політики спрямована на обслуговування авторитарного політичного режиму; законодавство, що регламентує сферу етнонаціональних відносин, прийняте у мінімальному обсязі та найчастіше порушується самими органами влади:

- а) Російській Федерації;
- б) Молдові;
- в) Україні;
- г) Білорусії.

9. Влада якої держави центральноазійського регіону змушувала представників національних меншин до зміни своєї етнічності під загрозою втрати роботи в державному секторі (при тому, що приватний сектор майже не розвинений):

- а) Казахстану;
- б) Туркменістану;
- в) Узбекистану;
- г) Киргизстану.

10. Суть дискримінаційної моделі етнонаціональної політики у Туркменістані полягала в:

- а) асиміляції та витісненні з країни меншин з одночасним припиненням їх кількості;
- б) забороні користуватись рідною мовою навіть на побутовому рівні;
- в) закріпленні вичерпного переліку національних меншин, яким держава гарантує права;
- г) забороні на законодавчому рівні розвитку національними меншинами власної культури.

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

- 1) Вітман, К.М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн: навч. посібник : рекомендовано МОН України; ОНЮА, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К.: Логос, 2008. 392 с.
- 2) Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 512 с. URL: <http://ipien.gov.ua/publication/etnopolitychnyj-kontekst-sotsiokulturnykh-transformatsij-u-suchasnij-ukraini/>.
- 3) Ідентичності народів Центрально-Східної Європи: колект. монографія; за ред. проф. Н. Коваліско, д-ра А. Єскатеринчука, проф. Р. Радзика; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 283 с.
- 4) Майборода О. М. Етнічність у міжнародній системі / О.М. Майборода. Вид. 2-е, випр. і допов. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017 448с. URL: <http://ipien.gov.ua/publication/majboroda-o-m-etnichnist-u-mizhnarodnij-systemi-3/>.
- 5) Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні Монографія; за ред. І.О. Кресіної. К., 2011. 400 с.

ДОПОМІЖНА:

- 6) Андриченко Л. В., Хабриева Т. Я. Правовое регулирование межнациональных отношений по законодательству зарубежных государств. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. М.: Nota Bene, 2013, № 3 (40), С. 393– 416.
- 7) Бардин А. Л., Баринов И. И. Проблемы национального развития и консолидации политических пространств (на примере Молдовы и Румынии). *Полис. Политические исследования*. – 2018. – № 6. – С. 99-111.
- 8) Брубейкер Р. Этничность без групп /пер. с англ. И. Борисовой; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 408 с.
- 9) Витман К. Н. Этнонациональная политика постсоветских стран: общее и специфическое. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць*, 2014, Вип. 51, С. 33-43.
- 10) Вітман К. М. Етнополітичні конфлікти пострадянського простору: сучасний етап розв'язання. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць*, 2012, Вип. 44, С. 201-210.

- 11) Вітман К. М. Зміна статусу Автономної Республіки Крим як спосіб вирішення етнополітичних суперечностей. *Актуальні проблеми європейської інтеграції* : зб. ст. з питань європейської інтеграції та права, 2011, Вип. 7, С. 16-22.
- 12) Вітман К. М. Модернізація законодавства про національні меншини в Україні. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*, 2012. Т. 13, С. 166-174.
- 13) Вітман К. М. Особливості процесу сепаратизації в Україні. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. праць, 2014, Вип. 53, С. 19-28.
- 14) Вітман К. М. Політико-правові виклики міжетнічної толерантності в Україні. *Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки*: зб. наук. праць, 2013, Вип. 59, С. 462-468.
- 15) Вітман К. М. Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. праць, 2015, Вип. 54, С. 20-29.
- 16) Вітман К.М. Сучасні наукові підходи до вдосконалення державної етнонаціональної політики Російської Федерації. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. праць, 2010, Вип. 40, С. 10-15.
- 17) Войналович В. А., Кочан Н. І. Релігійний чинник етнополітичних процесів у Галичині: повоєнна радянська доба і сучасність. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 408 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/vojnalovych-v-a-kochan-n-i-relihijnyj-chynnyk-etnopolitychnykh-protsesiv-u-halychyni-povoienno-radianska-doba-i-suchasnist/>.
- 18) Головаха Е. И. Трансформирующееся общество: опыт социологического мониторинга в Украине. К.: Ин-т социологии НАН Украины, 1996. 142 с.
- 19) Звягельская И. Д. Символы и ценности в международных отношениях на Ближнем Востоке. *Полис. Политические исследования*, 2019, № 1, С. 105-123.
- 20) Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ю. Ментальний вимір української цивілізації. Київ: Генеза, 2017. 560 с.
- 21) Кесян Г. Этносоциальные группы и их роль в этнополитических конфликтах. *Вестник Московского университета. Серия 18: Социология и политология*, 2009, № 3, С. 74-83.
- 22) Коршук Р. М. Етнополітологія: навч. посібник: рекомендовано МОН України. К.: Алерта, 2011. 200 с.
- 23) Ласария А. О. Особенности этнополитических конфликтов на постсоветском пространстве. *Международные отношения: научный журнал*, 2015, № 1, С. 75-77.
- 24) Лобжанидзе А. А., Заяц Д. В. Этнокультурные регионы ми-

ра. Москва: Прометей: МПГУ, 2013. 240 с. URL: <http://www.iprbookshop.ru/18640>.

25) Манько В.А. Органы государственной власти, уполномоченные управлять делами национальностей в Китайской Народной Республике. *Современное право*, 2010, № 9, С. 154–156.

26) Младенович М. Урегулирование этнополитических конфликтов: балканский опыт. *Международная жизнь*, 2012, № 5, С. 117–132.

27) Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О.М. Майбороди. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 288 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/natsionalna-iednist-u-konkurentnomu-suspilstvi-analitychna-dopovid/>.

28) Овчинников А. Национализм - кто прав и что делать? *Власть*, 2011, № 7, С. 22–27.

29) Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/rafalskyj-o-o-konsolidatsiia-ukrainskoho-suspilstva-etnopolitychnyj-vymir/>.

30) Рафальський О. О., Самчук З. Ф. Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 688 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/rafalskyj-o-o-samchuk-z-f-tsyvilizatsijni-perekhrestia-suchasnoho-suspilstva/>.

31) Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. – Історичні причини та політичні наслідки. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с. <http://ipiend.gov.ua/publication/riabchuk-m-dolannia-ambivalentnosti-dykhonomiia-ukrainskoi-natsionalnoi-identychnosti-istorychni-prychyny-ta-politychni-naslidky/>.

32) Савинов Л. В. Управление национальными отношениями: учеб. пособие. Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2014. 164 с.

33) Садохин А. П., Грушевицкая Т. Г. Основы этнологии: учеб. пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 351 с. URL: <http://www.iprbookshop.ru/15431>.

34) Сафонов, А. Л., Орлов А. Д. Нация и этнос в едином мире. *Век глобализации: научно-теоретический журнал: Исследования современных глобальных процес сов*, 2013, № 2, С. 155–166.

35) Стефаненко Т. Г. Этнопсихология: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 2013. 224 с. URL: <http://www.iprbookshop.ru/21077>.

36) Янжинов С. А. Основные концептуальные методологические подходы к исследованию феноменов "нация" и "этничность". *Философия права*, 2009, № 4, С. 84-87.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

<http://www.president.gov.ua/> – Офіційне представництво Президента України.

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.

<http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.

<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

<http://www.gumer.info/> – Електронна бібліотека гуманітарних наук «Гумер» (містить першоджерела з курсу).

<http://politics.ellib.org.ua/> – Онлайн бібліотека по політології та політичним наукам.

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	4
III. Тематичний план навчальної дисципліни	8
IV. Програма навчального курсу	10
V. Плани практичних занять	21
VI. Завдання для самостійної роботи	24
VII. Тематика рефератів	29
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	30
IX. Зразки тестових завдань	32
X. Список рекомендованої літератури	34

Навчальне видання

Вітман Костянтин Миколайович

Краснопольська Тетяна Миколаївна

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ
ВІДНОСИН**

Навчально-методичний посібник

Підписано до друку 18.01.2021

Формат 60X84/16

Ум. — друк, арк.. 2,0

Зам. № 1512-21

Наклад 50 примірників

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»

м. Одеса 65009, вул. Зоопаркова, 25

e-mail: maritimebooks@yandex.ru

[www: law-books.od.ua](http://www.law-books.od.ua)